

The result of research is the improvement of scientific and methodological provisions about the evaluation of the economic security level of oil refining enterprises on the principles of competence management, which involves the application of developed criteria for the deviation analysis of the integrated economic security indicator, and, unlike the existing ones, takes into account the integral coefficient of financial security as a system tool for forecasting bankruptcy of the enterprise.

Keywords: *deviation analysis, determinants, economic security, competence, oil refining enterprises.*

УДК 339.7:001.8

Т.В. Марена, М.Г. Іноземцева

СУЧАСНІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено підходи до трактування поняття валютної безпеки; систематизовано методики визначення рівня валютної безпеки країни з урахуванням характеру та вигляду кінцевих результатів оцінки, до яких віднесено: підходи, що передбачають оцінку рівня валютної безпеки держави на основі аналізу окремих індикаторів стану валютного ринку; підходи, що надають комплексну оцінку рівня валютної безпеки країни. Розглянуто показники валютного ринку, що можуть виступати індикаторами валютної безпеки. Серед методичних підходів, які надають комплексну оцінку рівня валютної безпеки, виділено: методики, що дають цілісне уявлення про стан валютної безпеки та перспективи розвитку валютної сфери за рахунок складання аналітичних описів, побудови моделей, формування сценаріїв; методики, що базуються на розрахунку інтегрального індексу валютної безпеки. Досліджено методичний інструментарій комплексної оцінки рівня валютної безпеки. Проаналізовано офіційну методику визначення інтегрального індексу валютної безпеки України, встановлено її переваги та недоліки. Обґрунтовано напрями удосконалення методики розрахунку інтегрального індексу національної валютної безпеки.

Ключові слова: *національна валютна безпека, валютний ринок, інтегральний індекс валютної безпеки, обмінний курс національної валюти, достатність міжнародних резервів, доларизація економіки.*

Сучасні глобальні зрушення, непередбачуваність та мінливість умов розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин посилюють загрози та формують нові виклики у системі економічної безпеки країн, однією зі складових якої є безпека валютного сектору. За умов поглиблення інтернаціоналізації фінансових відносин, відповідного підвищення відкритості національних валютних ринків і усе більшої їх залежності від екзогенних чинників при регулюванні та визначенні напрямів розвитку національного валютного ринку зростає необхідність врахування вимог забезпечення належного рівня валютної безпеки держави. Невід'ємним компонентом сучасного механізму регулювання валютного ринку виступає система моніторингу основних його показників, одним із найважливіших завдань якої має стати визначення поточного стану національної валютної безпеки.

Загальні питання формування та оцінки економічної безпеки країн досліджуються у наукових працях З. Варналія, О. Головченко, С. Мельник, А. Сухорукова, Ю. Харазішвілі та інших вчених. Питанням визначення сутності

валютної безпеки як складової фінансової безпеки держави, дослідження підходів до її оцінки та формування валютної безпеки України присвячено праці таких вітчизняних вчених, як: О. Барановський, Б. Іличок, О. Мелих, В. Мирончук, Ю. Паночишин, Т. Філіпенко тощо. Разом із тим, аналіз сучасних науково-методичних підходів до визначення рівня валютної безпеки у наукових дослідженнях представлено досить фрагментарно. Відтак, додаткових наукових досліджень потребують: систематизація існуючих методик визначення рівня валютної безпеки держави, оцінка їх переваг та недоліків, обґрунтування напрямів розвитку та удосконалення науково-методичних підходів до оцінки національної валютної безпеки. Усе вищезазначене обумовлює актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є ідентифікація, систематизація та удосконалення сучасних науково-методичних підходів до оцінки рівня національної валютної безпеки.

На відміну від поняття економічної безпеки, трактування якого досить широко представлено у сучасних наукових дослідженнях, підходів до визначення категорії «валютна безпека» відносно небагато. Так, О. Барановський трактує валютну безпеку держави як ступінь забезпеченості її валютними коштами, достатній для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці [1]. З. Варналій визначає валютну безпеку як стан валютної системи, який характеризується передбачуваністю динаміки обмінного курсу національної валюти, збалансованістю валютного ринку, задоволенням потреб суб'єктів національної економіки (держави, підприємницького сектору і населення) в іноземній валюті [4].

Згідно з Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України 2007 р., валютна безпека – це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках [9].

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України 2013 р., валютна безпека розглядається як стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках [10]. Отже, виходячи зі змісту представлених трактувань валютної безпеки, її стан фактично визначається динамікою та значеннями основних параметрів національного валютного ринку.

Як зазначає О. Мелих, механізм забезпечення валютної безпеки країни містить наступні складові: всебічний моніторинг економіки з метою виявлення і прогнозування ендогенних та екзогенних загроз безпеці; визначення порогових, гранично допустимих значень індикаторів, перевищення яких може спровокувати порушення фінансової стабільності та розвиток валютної кризи; діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз валютній безпеці [6].

В основі державної політики щодо забезпечення оптимального рівня валютної безпеки мають знаходитися результати оцінки її поточного стану. Дослідження сучасних методик оцінки рівня валютної безпеки і врахування характеру та вигляду кінцевих результатів такої оцінки дозволило виділити наступні підходи до визначення стану валютної безпеки:

1) оцінка рівня валютної безпеки держави на основі аналізу окремих показників та індикаторів стану національного валютного ринку [5; 6; 12];

2) комплексна (інтегральна) оцінка рівня валютної безпеки країни [9; 10; 13].

Науково-методичний підхід, що базується на оцінці окремих показників стану валютного ринку, передбачає спостереження за основними індикаторами, які характеризують поточну кон'юнктуру та довгострокові параметри розвитку валютного ринку, і порівняння їх з пороговими (критичними) значеннями. Вихідними даними для проведення такого аналізу може виступати статистична інформація центральних банків країн, а також статистичні бази даних міжнародних організацій (Міжнародного валютного фонду, групи Світового банку, Банку міжнародних розрахунків тощо). З метою оцінки стану валютної безпеки України можуть використовуватися статистичні матеріали Національного банку України та Державної служби статистики України. Оцінка якісних індикаторів валютної безпеки (наприклад, довіра до національної валюти), до яких практично неможливо застосовувати формалізовані критерії, може базуватися на використанні методів експертної оцінки. Певними недоліками застосування методів експертної оцінки є суб'єктивність отриманих результатів, а також значна залежність ефективності методів від рівня підготовки та кваліфікації експертів і кількості експертів, залучених до оцінки [3; 14].

До індикаторів валютної безпеки належать статистичні та якісні показники, які з різних боків характеризують стан валютного сектору в країні. Аналіз сучасних наукових досліджень у сфері валютних ринків та валютної безпеки показує, що єдиного підходу до використання певного фіксованого переліку індикаторів валютної безпеки не існує. Так, Б. Іличок у якості основного індикатора валютної безпеки розглядає обмінний курс національної валюти, при цьому концентруючись на головних чинниках впливу на валютний курс в Україні, до яких автор відносить інфляцію, негативне сальдо торговельного балансу, низький рівень конкурентоспроможності української економіки на світових ринках [5].

О. Мелих зазначає, що певні індикатори характеризують не лише ефективність валютно-курсової політики країни, але і рівень її валютної безпеки, відносячи до таких індикаторів: діючий режим курсоутворення та показники, які відображають динаміку валютного курсу, девальвацію (ревальвацію) національної грошової одиниці, обсяг валютних резервів та їх достатність, рівень доларизації економіки, ступінь довіри до національної валюти [6, с.63].

Оцінка рівня валютної безпеки держави на основі аналізу окремих показників стану національного валютного ринку є відносно простим, однак не позбавленим недоліків підходом. Зокрема, у випадку, коли різні показники валютної безпеки змінюються у різних напрямках (одні показники свідчать про підвищення рівня валютної безпеки, а інші – про його зниження), складно зробити адекватний висновок про те, вплив яких показників буде переважати. Крім того, такий підхід не дає можливості провести об'єктивний компаративний аналіз динаміки рівня валютної безпеки по роках. У зв'язку з цим, більш ефективними є науково-методичні підходи, які дозволяють отримати комплексну оцінку рівня національної валютної безпеки.

Ґрунтуючись на підході до класифікації комплексних методик оцінки рівня національної економічної безпеки, запропонованому С. Шагоян [14], серед науково-методичних підходів, які дозволяють отримати комплексну оцінку рівня валютної безпеки, також можна виділити:

1) методики, що дають можливість отримати комплексне уявлення про стан національної валютної безпеки та перспективи розвитку ситуації у валютній сфері за рахунок складання аналітичних описів, побудови моделей, формування сценаріїв;

2) методики, що базуються на розрахунку інтегрального індексу валютної безпеки і дають змогу визначити зміну рівня валютної безпеки країни в динаміці у порівнянні з пороговими значеннями.

Перша група включає методики комплексної оцінки рівня валютної безпеки, що передбачають моделювання ситуацій у сфері валютної безпеки та побудову сценаріїв розвитку валютного сектору. Такі методики засновані на використанні статистичних та економіко-математичних методів і моделей, ігрових та інших методів, і включають:

- методи багатовимірного статистичного аналізу (кореляційно-регресійний, компонентний, факторний, кластерний, спектральний методи, аналіз часових рядів тощо), що дають змогу визначати характеристики динаміки змін показників валютної безпеки, виявляти їх ретроспективні тенденції та розраховувати прогностичні перспективні значення, будувати регресійні моделі валютної безпеки з визначенням факторів, які у найбільшій мірі впливають на рівень безпеки валютного сектору [3; 14];
- метод аналізу і обробки сценаріїв, який потребує залучення висококваліфікованих експертів та використання сучасних засобів економіко-математичного моделювання. На основі застосування цього методу формується сценарій (документ аналітико-описового характеру) валютної безпеки країни з викладенням послідовності розвитку ситуації у сфері валютної безпеки в майбутньому. Метод сценаріїв ефективний при: прогнозуванні та оцінці результатів управлінських рішень у сфері забезпечення національної валютної безпеки; аналізі ефективності заходів, що проводяться в рамках валютної політики; виборі оптимального рішення в межах валютного регулювання [3, с.70];
- ігрові методи, що використовуються для аналізу конфліктних ситуацій у сфері валютної безпеки з метою прийняття управлінських рішень. Зазначені методи базуються на теорії ігор та інструментах прикладної математики для вивчення моделей і методів прийняття оптимальних рішень в умовах конфлікту. Застосування ігрових методів дає можливість встановити, яку стратегію валютної безпеки має імплементувати країна, щоб одночасно не зашкодити потенційним конкурентам;
- методи розпізнавання образів, в основі яких знаходиться застосування широкого переліку різноманітних інструментів (методів математичної статистики, теорії ймовірностей, теорії ігор, теорії інформації, статистичної теорії зв'язку, таксономічних методів тощо); вони дозволяють перетворити вхідну інформацію щодо стану валютної безпеки у вихідну (представляє собою висновок про те, у якому стані знаходиться валютна безпека – у безпечній зоні, на межі або поза межами безпечної зони);
- методи теорії нечітких систем (новітні засоби дослідження складних проблем), які дають змогу за допомогою електронно-обчислювальних машин формалізувати неточні, недосконалі, часто суперечливі знання про валютну безпеку, що використовують у своїх міркуваннях фахівці-експерти. Найбільш важливим є використання цих методів при обробці експертних даних щодо якісних показників валютної безпеки [3; 7; 14].

Друга група науково-методичних підходів визначення рівня валютної безпеки включає методики, засновані на розрахунку її інтегрального індексу. В Україні використовується офіційна методика розрахунку інтегрального показника валютної безпеки, згідно із якою валютна безпека є складовою фінансової безпеки держави. Попередня Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України №60 від 02.03.2007 р., яка втратила чинність з прийняттям нової методики 2013 р., передбачала використання при розрахунку індексу валютної безпеки наступних індикаторів:

1) темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, % (порогове значення – не більше 6);

2) відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), % (порогове значення – не більше 25);

3) валові міжнародні резерви України, місяців імпорту (порогове значення – не менше 3) [9].

На сьогоднішній день індекс валютної безпеки розраховується відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 9 жовтня 2013 року № 1277 [10]. Згідно з офіційною методикою, основні етапи розрахунку інтегрального індексу валютної безпеки, як і інших складових економічної безпеки, включають:

- формування множини індикаторів валютної безпеки;
- визначення характеристичних (оптимальних, порогових, граничних) значень індикаторів;
- нормування індикаторів;
- визначення вагових коефіцієнтів;
- розрахунок інтегрального індексу валютної безпеки [10].

Інтегральний індекс валютної безпеки визначається за формулою:

$$I_{FE} = \sum_{i=1}^n d_i \times y_i \quad (1)$$

де I_{FE} – інтегральний (агрегований) індекс валютної безпеки;

d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс валютної безпеки;

y_i – нормалізована оцінка i -го індикатора валютної безпеки.

Безумовно, нова методика 2013 р. є більш досконалою порівняно з методикою 2007 р. По-перше, порівняно із попередньою методикою сучасними методичними рекомендаціями передбачено більш широкий перелік індикаторів валютної безпеки (а це, відповідно, робить визначення індексу більш точним та об'єктивним), для кожного з яких надаються рекомендації щодо його розрахунку (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік індикаторів валютної безпеки

№	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Значення вагового коефіцієнта
1.	Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у поточному періоді, середній за період / офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у відповідному періоді попереднього року, середній за період	0,1775
2.	Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень	офіційний курс національної грошової одиниці до долара США, станом на кінець періоду – форвардний курс національної грошової одиниці до долара США, станом на кінець періоду	0,1505
3.	Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	-	0,1801
4.	Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	кредити, надані резидентам у іноземній валюті, млн. гривень / кредити, надані резидентам, млн. гривень x 100	0,1496
5.	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	обсяг валюти, проданої населенню, млрд. доларів США – обсяг валюти, купленої банками в населення, млрд. доларів США	0,1657

6.	Рівень доларизації грошової маси, %	(переказні депозити в іноземній валюті, млн. гривень + інші депозити в іноземній валюті, млн. гривень + цінні папери, крім акцій в іноземній валюті, млн. гривень) / грошова маса (М3) x 100	0,1767
----	-------------------------------------	--	--------

Джерело: [10]

По-друге, застосування нової методики певним чином спрощено завдяки зазначенню у відповідних рекомендаціях конкретних джерел отримання вхідної інформації щодо стану валютного сектору. По-третє, нова методика чітко вказує, які індикатори валютної безпеки є стимуляторами (тип С), які – дестимуляторами (тип В), а які до певного значення показника є стимуляторами, а при подальшому збільшенні перетворюються на дестимулятори (тип А), при цьому надаючи більш зрозумілий алгоритм нормування відповідних індикаторів (табл. 2).

Однак, незважаючи на всі переваги методики, що розглядається, вона також не позбавлена певних недоліків. По-перше, методика не враховує можливість використання альтернативних показників для оцінки тих чи інших індикаторів валютної безпеки. Так, рівень достатності міжнародних резервів, для оцінки якого у методику закладено показник валових міжнародних резервів у місяцях імпорту, може бути оцінений за допомогою таких альтернативних показників, як: коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами держави грошової бази; коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами грошової маси (М2); коефіцієнт покриття валовими міжнародними резервами короткострокового зовнішнього боргу держави [6].

По-друге, з точки зору формування масиву вихідних статистичних даних щодо представлених у методиці індикаторів валютної безпеки можуть виникнути труднощі із розрахунком різниці між форвардним і офіційним курсом гривні. Це пов'язано з тим, що інформація щодо форвардного курсу національної грошової одиниці до долара США (розробники методики рекомендують використовувати групу індексів NDF UAH/USD – безпоставкових форвардних контрактів на гривню проти долара США) відсутня у відкритому доступі та може бути отримана лише на платних умовах, що значно зменшує можливості практичного застосування методики у науково-аналітичних цілях. Крім того, форвардні контракти NDF UAH/USD можуть укладатися на різні терміни (1, 3, 6, 12, 18 місяців), однак у самій методиці не конкретизовано, курс яких саме за строком контрактів має використовуватися у розрахунках.

Таблиця 2

Значення індикаторів валютної безпеки для нормування

№	Найменування індикатора, одиниця виміру, тип	Характеристичні значення індикатора									
		X ^L _{крит}	X ^L _{небезп}	X ^L _{нездв}	X ^L _{здв}	X ^L _{опт}	X ^R _{опт}	X ^R _{здв}	X ^R _{нездв}	X ^R _{небезп}	X ^R _{крит}
1.	Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період (А)	90	94	95	96	97	104	106	108	112	130
2.	Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень (А)	-1,2	-0,8	-0,5	-0,3	0,0	0,3	0,5	0,8	1,2	2,5
3.	Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту (С)	1,5	2	2,5	3	5					
4.	Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, % (В)						20	30	37	45	50

5.	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол. США (А)	-8	-4	-3	-2	0	0	5	7	8	10
6.	Рівень доларизації грошової маси, % (В)						15	20	24	27	30

Джерело: [10]

Останній недолік може бути усунений двома способами. Найбільш простим є виключення індикатора «Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні» із розрахунків індексу валютної безпеки із відповідним пропорційним збільшенням вагових коефіцієнтів інших індикаторів. Відтак, розподіл вагового коефіцієнта (0,1505) індикатора, що виключається з розрахунків, між іншими індикаторами пропонується здійснити таким чином: індекс зміни офіційного курсу гривні – 20,89% або 0,0314 (новий ваговий коефіцієнт складатиме 0,2089); валові міжнародні резерви України у місяцях імпорту – 21,20% або 0,0319 (новий ваговий коефіцієнт – 0,2120); частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів – 17,61% або 0,0265 (новий ваговий коефіцієнт – 0,1761); сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти – 19,50% або 0,0293 (новий ваговий коефіцієнт – 0,1950); рівень доларизації грошової маси – 20,80% або 0,0313 (новий ваговий коефіцієнт – 0,2080).

У якості другого способу усунення недоліку методики визначення індексу валютної безпеки пропонується замість індикатора «Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні» використовувати альтернативний індикатор «Різниця між процентними ставками за депозитами у доларі США та у гривні». Можливість та доцільність використання запропонованого індикатора для оцінки рівня валютної безпеки обумовлена наступним:

1) статистичні дані щодо процентних ставок за депозитами у національній та іноземних валютах є у відкритому доступі;

2) процентний диференціал за ставками у національній та іноземній валютах є важливим чинником, що впливає на рівень доларизації економіки як один з компонентів валютної безпеки;

3) запропонований показник тісно пов'язаний із показником форвардного валютного курсу, оскільки процентний диференціал за ставками у національній та іноземній валютах використовується при розрахунку форвардної маржі. Тому для нового індикатора можна залишити аналогічне значення вагового коефіцієнту (0,1505).

Для нормування індикатора, що відображає різницю між процентними ставками за депозитами у доларі США та у гривні, пропонується використовувати дані, представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

Значення альтернативного індикатора валютної безпеки для нормування											
№	Найменування індикатора, одиниця виміру	Характеристичні значення індикатора									
		$X^L_{\text{крит}}$	$X^L_{\text{небезп}}$	$X^L_{\text{нездв}}$	$X^L_{\text{здв}}$	$X^L_{\text{опт}}$	$X^R_{\text{опт}}$	$X^R_{\text{здв}}$	$X^R_{\text{нездв}}$	$X^R_{\text{небезп}}$	$X^R_{\text{крит}}$
1.	Різниця між процентними ставками за депозитами у гривні та у доларі США, %	16	12	8	4	2	-2	-4	-8	-12	-16
або											
2.	Різниця між процентними ставками за депозитами у доларі США та у гривні, %	-16	-12	-8	-4	-2	2	4	8	12	16

Джерело: розробка авторів

Відповідно до даних, наведених у таблиці 3, індикатор «Різниця між процентними ставками за депозитами у доларі США та у гривні» відноситься до індикаторів змішаного типу А. При цьому індикатор можна використовувати у двох варіантах: 1) як різницю між процентами за депозитами у гривні і в доларі США; 2) як різницю між процентами за депозитами у доларі США та у гривні (незалежно від обраного варіанту результату розрахунків будуть однакові).

Присвоєння індикатору, що розглядається, характеристичних значень, наведених у таблиці 3, обумовлено наступним. Помірне перевищення процентними ставками за депозитами у гривні вартості доларових депозитів має позитивно позначитися на купівельній спроможності гривні та зниженні рівня депозитної доларизації (у цьому разі індикатор розглядається як стимулятор валютної безпеки). Подальше зростання розриву між гривневою та доларовою ставками може виявитися небажаним, оскільки за умов існування більш низьких ставок за операціями у іноземній валюті виникає загроза підвищення рівня кредитної доларизації. З іншого боку, перевищення доларових ставок над вартістю гривневих депозитів робить доларові депозити більш привабливими і спричиняє поглиблення депозитної доларизації економіки (індикатор виступає у якості дестимулятора валютної безпеки).

Таким чином, особливого значення за умов подальшої інтернаціоналізації фінансових відносин набуває моніторинг показників валютного ринку з позиції їх відповідності належному рівню валютної безпеки. Досить простим способом оцінки рівня валютної безпеки держави є аналіз окремих показників стану національного валютного ринку. Водночас, більш ефективними є науково-методичні підходи, які дозволяють отримати комплексну оцінку рівня безпеки національного валютного ринку, зокрема, на основі розрахунку інтегрального індексу валютної безпеки.

В Україні розрахунок інтегрального індексу валютної безпеки здійснюється за офіційною методикою визначення рівня економічної безпеки, яка постійно удосконалюється. Так, офіційна методика 2013 р. є більш досконалою порівняно з методикою 2007 р., оскільки: передбачає розширений перелік індикаторів валютної безпеки; надає конкретні рекомендації щодо розрахунку індикаторів безпеки; містить дані про джерела вхідної інформації щодо стану валютного сектору; чітко розмежовує індикатори на стимулятори та дестимулятори; надає більш зрозумілий алгоритм нормування індикаторів валютної безпеки. Водночас, дана методика не враховує можливість використання альтернативних показників для оцінки індикаторів валютної безпеки. Крім того, розрахунок показника різниці між форвардним і офіційним курсом гривні ускладнюється обмеженим доступом до статистичних даних щодо форвардного курсу гривні до долара США. Відтак, запропоновано два способи удосконалення офіційної методики розрахунку індексу валютної безпеки: 1) виключення показника різниці між форвардним і офіційним курсом гривні із розрахунків індексу валютної безпеки із відповідним пропорційним збільшенням вагових коефіцієнтів інших індикаторів; 2) використання у якості альтернативного індикатора різниці між процентними ставками за депозитами у доларі США та у гривні.

Практична апробація запропонованих змін до методики розрахунку інтегрального індексу валютної безпеки, а також розробка альтернативних науково-методичних підходів до визначення рівня національної валютної безпеки можуть стати предметом подальших досліджень у цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: [монографія] / О. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.; Baranovskyi O.I. Finansova bezpeka: [monohrafiia] / O. Baranovskyi. – К.: Feniks, 1999. – 338 s.
2. Варналій З. Сучасні тенденції структурних складових фінансової безпеки України в умовах глобальних перетворень / З. Варналій, С. Онищенко // Формування ринкової економіки в Україні. – 2016. – Вип. 35, Ч. 1. – С. 75-80; Varnalii Z. Suchasni tendentsii strukturnykh skladovykh finansovoi bezpeky Ukrainy v umovakh hlobalnykh peretvoren / Z. Varnalii, S. Onyshchenko // Formuvannia rynkovoї ekonomiky v Ukraini. – 2016. – Vyp. 35, Ch. 1. – S. 75-80.
3. Головченко О.М. Аналіз методів оцінки економічної безпеки на регіональному рівні / О. М. Головченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2010. - №1. – С.69-72; Holovchenko O.M. Analiz metodiv otsinky ekonomichnoi bezpeky na rehionalnomu rivni / O. M. Holovchenko // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. – 2010. - №1. – S.69-72.
4. Економічна безпека: [навч. посіб.] / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.; Ekonomichna bezpeka: [navch. posib.] / za red. Z.S. Varnalii. – К.: Znannia, 2009. – 647 s.
5. Личок Б.І. Валютна безпека України – стан та перспективи вдосконалення / Б.І. Личок // Проблеми системного підходу в економіці. – 2017. – Вип.2(58). – С.40-45; Lychok B.I. Valiutna bezpeka Ukrainy – stan ta perspektyvy vdoskonalennia / B.I. Lychok // Problemy systemnoho pidkходу v ekonomitsi. – 2017. – Vyp.2(58). – S.40-45.
6. Мелих О.Ю. Валютна безпека України: проблеми та шляхи підвищення у посткризовий період / О.Ю. Мелих // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип. 111 (Частина II). – С. 60-75; Melykh O.Iu. Valiutna bezpeka Ukrainy: problemy ta shliakhy pidvyshchennia u postkryzovyi period / O.Iu. Melykh // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. – 2012. – Vyp. 111 (Chastyna II). – S. 60-75.
7. Мельник С.І. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки держави / С.І. Мельник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2013. – Вип. 2. – С. 101-108; Melnyk S.I. Metodychni pidkходы do otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky derzhavy / S.I. Melnyk // Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii ekonomichna. – 2013. – Vyp. 2. – S. 101-108.
8. Мирончук В.М. Оцінка рівня фінансової безпеки в Україні / В.М. Мирончук, Ю.М. Паночишин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 13, частина 2. – С. 31-34; Myronchuk V.M. Otsinka rivnia finansovoi bezpeky v Ukraini / V.M. Myronchuk, Yu.M. Panochyshyn // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. – 2017. – Vyp. 13, chastyna 2. – S. 31-34.
9. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm; Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 02.03.2007 r. № 60. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm.
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі

України від 29.10.2013 р. № 1277. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>; Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 r. № 1277. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

11. Система економічної безпеки держави / За заг. ред. А.І. Сухорукова / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.; Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy / Za zah. red. A.I. Sukhorukova / Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky pry RNBO Ukrainy. – К.: VD «Stylos», 2009. – 685 s.

12. Філіпенко Т.В. Валютна безпека держави в умовах світової глобалізації / Т.В. Філіпенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. - № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=219>; Filipenko T.V. Valiutna bezpeka derzhavy v umovakh svitovoi hlobalizatsii / T.V. Filipenko // Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. – 2010. - № 11. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=219>.

13. Харазішвілі Ю.М. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни / Ю.М. Харазішвілі // Наука та наукознавство. – 2014. - № 4. – С. 44-58; Kharazishvily Yu.M. Metodolohichni pidkhody do otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky krainy / Yu.M. Kharazishvily // Nauka ta naukoznavstvo. – 2014. - № 4. – S. 44-58.

14. Шагоян С.М. Вплив корпоративних структур добувної галузі на економічну безпеку країн світу: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.02 Світове господарство і міжнародні економічні відносини / Шагоян Світлана Миколаївна; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2018. – 192 с.; Shahoian S.M. Vplyv korporatyvnykh struktur dobuyvnoi haluzi na ekonomichnu bezpeku krain svitu: dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.02 Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny / Shahoian Svitlana Mykolaivna; Mariup. derzh. un-t. – Mariupol, 2018. – 192 s.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2018.

T.V. Marena, M.G. Inozemtseva

ACTUAL SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE NATIONAL FOREIGN EXCHANGE SECURITY ASSESSMENT

The approaches to the interpretation of the concept of foreign exchange security are investigated in the article; the methods of determining the level of country's foreign exchange security are systematized, taking into account the nature and form of the final results of the assessment; these methods include: first, approaches that provide an assessment of the level of foreign exchange security based on the analysis of indicators of the national foreign exchange market; second, approaches that provide a comprehensive assessment of country's foreign exchange security level. The indicators of the foreign exchange market that can serve as indicators of foreign exchange security are considered.

Among the scientific and methodical approaches which allow to obtain a comprehensive assessment of the foreign exchange security level, the following approaches are highlighted: 1) methods providing a comprehensive picture of the foreign exchange security state and the prospects for the development of the situation in the foreign exchange sphere through drafting analytical descriptions, model construction, and the formation of scenarios; 2) methods based on the calculation of the integral index of foreign exchange security. The methodical tools of the complex assessment of the foreign exchange security

level are explored (methods of multidimensional statistical analysis, method of analysis and processing of scenarios, game methods, methods of pattern recognition, methods of the indistinct systems theory).

It is determined that in Ukraine the calculation of the integral index of foreign exchange security is carried out according to the official method of determining the level of economic security, which is constantly being improved. The official method of 2013 has the following advantages compared to the method, accepted in 2007: it includes an expanded list of foreign exchange security indicators; it provides specific recommendations for calculating security indicators; it contains data on the sources of incoming information on the state of the foreign exchange sector; it clearly distinguishes indicators for stimulators and destimulators; it provides a more understandable algorithm for normalization of foreign exchange security indicators.

Alongside it, this method does not consider the possibility of using alternative indexes to assess the foreign exchange security indicators. In particular, the level of international reserves sufficiency, which the official method estimates by means of the gross international reserves expressed in the months of imports, can be estimated using alternative indicators such as: the ratio of the monetary base coverage by the gross national reserves; the ratio of money supply (M2) coverage by the gross international reserves; the ratio of the state short-term external debt coverage by the gross international reserves. In addition, the calculation of the difference between the forward and official UAH exchange rate is complicated by the limited access to the statistics on the forward exchange rate of UAH to the US dollar. Forward contracts NDF UAH/USD can be concluded for different terms (1, 3, 6, 12, 18 months), however, the official method does not specify, the rate of which contracts should be used in the calculations.

The ways to improve the official method for calculating the foreign exchange security index are offered. First, one can exclude the difference between the forward and official UAH rate from the calculations of the foreign exchange security index and make the corresponding proportional increase in the weighting factors of other indicators. Second, one can use the difference between interest rates on deposits in USD and in UAH as an alternative indicator. The possibility and advisability of using the interest differential to assess the level of foreign exchange security is proved and the values of the alternative indicator of foreign exchange security for normalization are presented.

Key words: national foreign exchange security, foreign exchange market, integral index of foreign exchange security, exchange rate of the national currency, international reserves sufficiency, dollarization of the economy.

УДК 338.124.4:355(477)

Ю.В. Макогон

ДОНЕЦКАЯ ОБЛАСТЬ В УСЛОВИЯХ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОТИВОСТОЯНИЯ: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена исследованию состояния экономического и социального развития Донецкой области в условиях политического противостояния. Проведен анализ деятельности промышленности, строительства, транспорта, малого и среднего бизнеса и т.д., а также внешнеэкономических связей и предоставление услуг в последние годы. Сделаны выводы и даны направления решения проблем на данном